

JUDr. Filip Křepelka, Ph.D., krepelka@law.muni.cz

2007-SHP-01 Světové hospodářské právo

WTO - materiální právo – GATT+doplňkové smlouvy, GATS+TRIPS

Připomeňme si základní právní instituty GATT:

- doložka nejvyšších výhod
- výjimka pro zóny volného obchodu
- mnohostranný celní kompromis
- jednací kola a podstatné snížení cel v průběhu půlstoletí uplatňování GATT

Dodatkové smlouvy ke GATT 1994

[Technické překážky obchodu] (*Agreement on Technical Barriers to Trade*). Úprava navazuje na předchozí dohodu z tokijského kola. Zavazuje státy k takovému uplatnění normalizačních, testovacích a certifikačních procedur zboží, které nevytvářejí zbytečné překážky pro obchod. Uznává nicméně právo státu zavést kontrolu dováženého zboží kvůli ochraně života a zdraví lidí, zvířat a rostlin a životního prostředí. Státy se nabádají k co nejširší mezinárodní harmonizaci technických a hygienických norem, nicméně po nich nepožaduje standardizaci směrem dolů. Vytváří se soustava notifikačních povinností týkajících se záměru centrálních správ členských států. Pamatuje se rovněž na praktiky místních správ a nestátních organizací. Státy jim mají zapovědět, respektive nepodporovat je v takové standardizaci, která by narušovala mezinárodní obchod. Přílohou k dohodě je doporučující Kodex správné tvorby technických norem státními, polostátními i soukromými institucemi.

[Obchodní aspekty investičních opatření] (*Agreement on Trade Related aspects of Investment Measures*) Úprava zakazuje některá opatření dopadající na investice, která představují porušení národního režimu nakládání s dováženým zbožím a to i u lokálních správ. Jde zejména o požadavek lokálních subdodávek a o požadavek vývozu ekvivalentu dovozu. Všechna taková neslučitelná opatření se hlásí WTO a žádá se jejich postupná eliminace.

[Oceňování pro celní účely] Státy uplatňují náhradní určování ceny dováženého zboží, je-li deklarována nevěrohodně nízko. Tato náhradní, úřední deklarace ceny může ovšem představovat diskriminaci dováženého zboží. Úmluva vymezuje způsoby, které státy pro náhradní deklaraci mohou použít, a to také v případech, kdy není možné srovnávání cen s jinými dovozci.

[Kontrola před odesláním] (*Preshipment Inspection*) Kontrola před odesláním do zahraničí je činnost, kterou běžně provádějí pro rozvojové země soukromé firmy. Jejím cílem je zabránění úniku kapitálu, zpronevěřám, celním únikům, popř. kontrole kvality a veterinární a fytosanitární nezávadnosti vyváženého zboží s ohledem na riziko jeho masivního nepřipouštění do státu dovozu. Státy mají zabezpečit, aby soukromé organizace tyto kontroly prováděly nediskriminačně, bez nepřiměřených průtahů. Vytváří se dokonce speciální kontrola tady těchto kontrol, založená na smíšených komisích ze zástupců kontrolních organizací a organizací vývozců.

[Pravidla původu zboží] (*Rules of Origin*) Cílem úpravy je postupné sblížení pravidel pro určování původu zboží s ohledem na celní preference (zejména v zónách volného obchodu),

aby tyto nepůsobily diskriminačně a nebrzdily obchod. Sjednává se, že se bude o těchto pravidlech dále jednat. Národní pravidla mají být transparentní a mají být aplikovány konzistentně, stejně a nestranně, nemají být svévolná. V některých světadílech (Evropa) se již sjednaly speciální místní úmluvy o určování původu zboží. Podobný záměr je deklarován také v rámci celé WTO.

Spolupracuje se zde s Mezinárodní celní organizací (WCO) se sídlem v Bruselu (to je mezinárodní organizace pro administrativně organizační aspekty celnictví).

[Licencování dovozu] (*Import Licensing Procedures*) Úprava se věnuje dnes již nepříliš častému licencování dovozců, právní předpisy o licencování mají být transparentní a dovozci nemají být licencováni podle toho, zda a co dovážejí a za jaké ceny. Neautomatické licence mají být udělovány v krátkých lhůtách.

[Ochranná opatření] (*Safeguards*) Právní úprava reaguje na existenci přetrvávajících ochranných opatření pro ochranu tuzemského průmyslu před zásadním poškozením importy. Požaduje po členských státech, aby ve lhůtě osmi let všechna taková opatření (včetně dobrovolných omezení vývozu) odstranily. Ve lhůtě přetrvávající opatření mají být aplikována nediskriminačně (tj. je-li kvóta, má být rozdělována nediskriminačně)

[Antidumping] Členské státy mohou potlačovat dumping týkající se dováženého zboží pod normální cenou, cenou na běžných trzích, jejímž cílem je vytlačit konkurenci a následně inkasovat zisky z dominance. Antidumpingová úprava má své kořeny v tokijském kolu jednání GAT. Vnitrostátní právní předpisy o ukládání antidumpingových cel (které slouží vyrovnání dumpingu) jsou harmonizovány, resp. Jsou pro ně stanoveny základní standardy s ohledem na vymezení dumpingu vzhledem k určené normální ceně zboží, vymezení újmy domácímu průmyslu, otázky zahájení a provádění vyšetřování atd. Je možné i mezinárodní řízení před rozhodujícími orgány WTO. Všechna opatření se musejí oznamovat dotčeným stranám a WTO.

[Subvence a vyrovnávací opatření] (*Agreement on Subsidies and Countervailing Measures*) Státní podpory se rozdělují do tří kategorií: zakázané, napadnutelné a povolené. Proti zakázaným a napadnutelným mohou postižené členské státy uplatnit vnitřní sankce (vyrovnávací clo) v mezích pravidel předvídaných touto smlouvou nebo odvetu na základě řešení sporu orgány pro řešení sporů WTO.

[Sanitární a fytosanitární opatření] (*Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures*) Uznává se, že státy mohou v oblasti obchodu potravin a zemědělských komodit zavádět a udržovat potřebná sanitární (tedy veterinární) a fytosanitární (rostlinolékařská) opatření. Ty však mají být přiměřené hrozícímu riziku a nemají neodůvodněně diskriminovat mezi členy (odůvodněná diskriminace je zde ovšem z povahy věci možná, stejně jako v ES). Členové však mohou udržovat i vyšší standardy, jsou-li vědecky odůvodnitelné (otázka geneticky manipulovaných produktů, otázka hormonálně ošetřených produktů, co s kulturně a ideově podloženými obavami na úrovni národů). Po státech se požaduje, aby akceptovaly opatření jiných států jako ekvivalentní se svými a uznávaly v co největším počtu případů výsledky srovnatelných kontrol při dovozu zemědělských komodit a potravin.

Členové se vyzývají k co nejširší harmonizaci nebo unifikaci hygienických standardů v rámci WTO a na půdě speciální Organizace pro zemědělství a výživu – FAO – odvolání na *Codex alimentarius*).

[Zemědělství] (*Agreement on Agriculture*) Liberalizace obchodu zemědělskými produkty je mimořádně citlivá záležitost. Na světových zemědělských trzích sdružujících všechny státy vyjma těch nejchudších jsou obvyklé značné přebytky. Nedostatek nebo dokonce hlad je jenom v nejchudších zemích světa. Na zemědělské produkty proto státy (zejména vyspělé průmyslové státy s vysokým zalidněním a intenzivním zemědělstvím a silnou zemědělskou lobby – Evropská

unie, další západoevropské státy, Japonsko) nechtěly připustit uplatnění obecných pravidel GATT vztahených na průmyslové zboží. Zemědělství těchto zemí je předmětem vysoké regulace za účelem udržení zaměstnanosti a národní samostatnosti ve výrobě zemědělských produktů, připojují se i snahy o krajinnou ochranu a ekologizaci zemědělství. Výsledkem jsou subvence, omezování produkce kvótami a mnohostranná ochrana trhu před importem. Vnitřní trhy pak vykazují podstatně vyšší ceny. Proti tomu se staví vyspělé a středně vyspělé státy s extenzivním, vysoce rentabilním zemědělstvím (Kanada, Austrálie, Argentina, částečně USA). Výsledek jednání v oblasti zemědělství představuje velmi obtížný kompromis. Netarifní omezení (kvóty) se nahrazují cly a cla se v určitém harmonogramu postupně snižují. Vnitrostátní subvenční politika má mít minimální dopad na zahraniční obchod, přesto jsou povoleny dokonce (oproti oblasti nepotravinářského zboží) exportní podpory. Součástí ujednání je pozvolné snižování míry subvencí, které se počítají podle dohody jako celková agregovaná míra podpor ve vztahu k jednotce produkce (*Total Aggregate Measurement of Support*). Jisté typy podpor jsou nadále tolerovány. Dosavadní jednací kola vedla jenom k omezeným výsledkům. Očekávají se další jednací kola v oblasti liberalizace zemědělského obchodu.

[Textil] (*Agreement on Textiles and Clothing*) Oblast textilu je druhá citlivá oblast mezinárodního zbožího obchodu. Textilní produkce je totiž vždy první, se kterou se méně vyspělé státy na vzrůstu prosazují na trzích bohatších států a tam dochází k úpadku textilního průmyslu (19. století, od 50. let Japonsko, později další země dálného východu, dnes Čína a řada dalších zemí). Vyspělejší země tedy mají tendenci tento svůj průmysl chránit. Cílem dohody je postupné zařazení oblasti textilu do GATT, která v podstatě od 50. let na tuto oblast nedopadala a v oblasti se uplatňovaly bilaterální kvóty a Dohoda o vláknech (*Multifibre Agreement*). V několika fázích se zařazují vybrané produkty do režimu GATT. Uvedená vícestranná dohoda se nahrazuje GATTem, resp. Dohodou o textilu a oděvech. Přípustná jsou přechodná ochranná opatření v některých citlivých komoditách, poškozují-li to výrazně domácí průmysl. Úprava obsahuje řadu výjimek různého druhu.

GATS

[Liberalizace služeb] Uruguayské kolo jednání vedlo ve svém finále k začátku vytváření univerzálního práva liberalizace poskytování služeb přes hranice členských států WTO. Výsledek – *General Agreement on Trade on Services* představuje zárodek budoucí rozpracované kodifikace, jejíž rozvoj již začal být po roce 1997 předmětem dalších jednání. Podobá se tak GATT v roce 1947. GATS je přitom obecná, veškerá odvětví služeb pokrývající smlouva.

[Mezinárodní obchod se službami] Neexistují přesnější statistiky, odhaduje se, že mezinárodní obchod se službami představuje čtvrtinu mezinárodního obchodu se zbožím. Část mezinárodně obchodovaných služeb navíc není zahrnuta do statistik (místní přítomnost poskytovatele v zemi příjemce, cesta příjemce za poskytovatelem). Obchod se službami nepochybně rychle narůstá zejména od 80. let.

[Definice mezinárodně obchodovaných služeb] Rozlišují se čtyři typy mezinárodního obchodování služeb: poskytnutí služby na dálku bez pohybu osob nebo zboží (mód 1), spotřeba v zahraničí (mód 2), obchodní přítomnost poskytovatele v zemi příjemce (mód 3) a přímé poskytnutí služby ve státě příjemcem osobou poskytovatele nebo jeho zaměstnanců (mód 4). Poslední je třeba odlišovat (a činí tak výslovně sama GATS) od migrace osob za prací dočasnou povahou pohybu a účelovostí vázanou na jednorázově poskytnutou službu.

[Liberalizační závazky] GATS nezavádí žádnou komplexní liberalizaci služeb všech sektorů ve všech odvětvích. Základem liberalizace je mnohostranný kompromis, vyjádřený v jednotlivých

národních (státních) listinách koncesí. Státy se takto v konsensu zavázaly liberalizovat určitá jednotlivá odvětví (každý jiná). Cca. 150 druhů definic jednotlivých odvětví je ve všech listinách koncesí takto liberalizováno. (Liberalizační koncese lze srovnávat s celními koncesemi v koncesních listinách jednotlivých států ke GATT). Liberalizace všech odvětví služeb (a podnikání) naráz není v prvé řadě představitelná politicky. Také v mnoha zemích v řadě služeb existují národní, oblastní či místní monopoly nebo je hospodářská soutěž jinak z různých příčin omezená.

[Doložka nejvyšších výhod] V liberalizovaných službách se do budoucna prosazuje zásada doložky nejvyšších výhod. Je-li umožněno poskytování služeb poskytovateli ze zahraničí (z jiných členských států WTO), musí s nimi být nakládáno stejně (nediskriminační zacházení). Doložka nejvyšších výhod však není prosazena okamžitě, neboť mnohé státy mají dvoustranné nebo vícestranné dohody o liberalizaci poskytování určitých služeb. Doložka nejvyšších výhod se týká i těch služeb, které státy uvolnily jednostranně (tj. nad rámec závazků v koncesních listinách).

[Výjimka z doložky] Několik států může založit zónu zásadní odvětvové (musí být liberalizovány všechny čtyři způsoby poskytování služby) nebo celkové liberalizace poskytování služeb (např. EU). Užší liberalizace má podpořit obchod mezi zúčastněnými státy (které jsou zpravidla již součástí zóny volného obchodu nebo celní unie, popř. rozsáhlejší liberalizace). Nesmí být na úkor třetích států – členů WTO.

[Transparence] V oblasti práva liberalizovaných služeb mají být předpisy transparentní, pro jejich zjištění podniky usilujícími o poskytování služeb mají členské státy vytvořit informační zdroje. Zavádí se rovněž notifikační povinnost vůči WTO.

[Rozumnost a přiměřenost regulace] Národní režim uplatňovaný na poskytovatele služeb má být racionální, nediskriminační a přiměřený, nemá být aplikován svévolně (Tady se vynořuje nebezpečí judikování požadavků menších standardů, než jsou ve státě, kam nebo kde se má služba poskytovat, záleží na praxi rozhodovacích orgánů WTO, nebezpečí cesty na dno ve standardech).

TRIPS

[Mezinárodní smlouvy jako zdroj ochrany duševního vlastnictví] Základem ochrany duševního vlastnictví jsou standardy vyjádřené v mnohostranných mezinárodních smlouvách (Bernská úmluva – autorské právo, Pařížská úmluva – Patenty, Madridská úmluva – ochranné známky). Mnoho států k těmto úmluvám ovšem v minulosti nepřistoupilo a mnoho států je bez větších sankcí nedodržovalo. Přes četné základní standardy jsou mezi jednotlivými státy nepřehlédnutelné rozdíly v podrobnostech právní úpravy a zejména v praxi. Speciální mezinárodní organizace (WIPO) nedokázala standardy sama skutečně prosadit, zabezpečovala především koordinaci a podpůrný servis včetně zprostředkování jednotné patentové přihlášky.

[Propojení s WTO – TRIPS] Vyspělé státy, zejména USA, požadovaly při Uruguayském kole jednání, aby se – zejména v asijských státech – zavedla standardní ochrana. Svou vahou prosadily, aby bylo možné v rámci WTO prosazovat a sankcionovat porušování standardů ochrany duševního vlastnictví omezení v oblasti mezinárodního obchodu. Výrazem tohoto propojení je smlouva TRIPS (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*). Dodržování práv duševního vlastnictví bylo důležitým tématem při jednání o členství Číny.

[Minimální standardy] TRIPS na prvním místě požaduje přijetí jednotlivých základních univerzálních úmluv o právech duševního vlastnictví. Takto se vlastně právo WIPO vtahuje do práva WTO.

[Hmotněprávní nadstandard] TRIPS jde v některých hmotně právních standardech nad rámec smluv WIPO (minimálně dvacetiletý patent, autorská ochrana software, datová exkluzivita).

[Požadavek stejného zacházení] Také v oblasti ochrany duševního vlastnictví musí být stejné zacházení (stejný přístup k ochraně duševního vlastnictví).